

Л. В. Кравець

Лінгвістика тексту

ЛІНГВІСТИКА ТЕКСТУ – галузь [МОВОЗНАВСТВА](#), що вивчає структурно-граматичні, семантико-змістові, комунікативно-прагматичні, семіотичні властивості тексту, його категорійні ознаки, закономірності структурної організації, зв'язки з іншими текстами, а також процеси створення, сприймання й інтерпретації тексту. Численність аспектів вивчення тексту та їхня відносна автономність зумовили варіативність назви галузі – граматики тексту, лінгвіст. аналіз тексту, теорія тексту тощо. Об'єкт, предмет, завдання та методи дослідж. відрізняють Л. т. від *текстології*.

Витоками сучас. Л. т. є античні риторики і поетики, герменевтика, семіотика, психологія та ін. Текст у цих науках розглядали як вихід. пункт дослідж., реальність, а його властивості не були предметом вивчення. Об'єкт Л. т. – усні й писемні тексти усіх стилів та жанрів; предмет – структурні, семантико-зміст., функціон. ознаки тексту. Становлення Л. т. розпочалося з дослідж. типів зв'язності (праця амер. дослідниці І. Най «Сурядні зв'язки речень (на матеріалі текстів Лівія)», 1912), аналізу структур. особливостей тексту («Морфологія сказки» В. Проппа, Ленінград, 1928) та вчення про «складне ціле» («Русский синтаксис в научном освещении» О. Пешковського, Москва, 1914). Засадничими для Л. т. стали праці О. Потебні, рос. формалістів (В. Шкловський, Ю. Тинянов, Р. Якобсон, [Б. Ейхенбаум](#) та ін.), Л. Щерби, Ш. Баллі, А. Сеше, З. Харріса, Е. Бенвеніста, [М. Бахтіна](#), [Л. Булаховського](#) та ін. Істотно вплинула на формування Л. т. теорія актуал. членування речення, яку розвивали вчені Праз. лінгвіст. гуртка (В. Матезіус, Б. Гавранек, Й. Вахек та ін.). Як самост. галузь Л. т. виокремилася на межі 1960–70-х рр. Усвідомлення того, що аналіз мови не повинен обмежуватися грамат. аналізом ідеал. мовної системи, а емпірич. об'єктом лінгвіст. теорій має бути функціонування мови в соц. контексті, стимулювало дослідж. тексту в європ. та амер. лінгвістиці (М.-А. Геллідей, Я. Петефі, Х. Ізенберг, С. Шмідт, В. Дресслер, Т. ван Дейк, А.-Ж. Греймас та ін.). В Україні над цією проблемою працювали [В. Дроздовський](#), [І. Ковалик](#), [С. Єрмоленко](#), М. Плющ, Л. Мацько. Стрижневими для укр. Л. т. були питання структури тексту з акцентуванням на семантико-стиліст. аспекті, розроблення методики лінгвіст. аналізу тексту, спрямов. на з'ясування ідей. задуму письменника, того емоц., естет. смислу, що лежить в основі твору і визначає вибір та функціонування мовних засобів для відображення об'єктив. дійсності (І. Ковалик, Л. Мацько, М. Плющ). Наприкінці 20 ст. коло

питань, пов'яз. з вивченням структури тексту, його онтології, описом параметрів та функцій, значно розширилося завдяки систем. і різноаспект. лінгвіст. осмисленню у працях укр. (О. Мороховський, В. Мельничайко, [В. Кухаренко](#), Т. Радзієвська, [І. Колегаєва](#), А. Мойсієнко, [Ф. Бацевич](#), [А. Загнітко](#), О. Селіванова, [І. Кочан](#), М. Крупа, Г. Сюта, О. Горошко та ін.) та зарубіж. (В. Дресслер, Х. Ізенберг, П. Гартманн, Ц. Тодоров, Н. Енквіст, Т. Ніколаєва, Г. Золотова, В. Одинцов, І. Гальперін, Г. Солганик, О. Москальська, О. Падучева, Н. Валгіна) учених. Склад і кількість дослідниц. напрямів Л. т. визначають по-різному. В. Гайнеманн виокремив 3 напрями вивчення тексту: синтаксичний (методи «граматики речення» переносять на аналіз тексту), семантичний (полягає у вивченні семантич. структури тексту), комунікативний, або комунікативно-прагматичний (передбачає дослідж. тексту як елемента комунікації, особливої комунікат. одиниці). Я. Петефі розрізнув 2 протилежні напрями: синтаксичний (текст визначають як одиницю, тотожну реченню, тільки більшу за обсягом), комунікативно-прагматичний (текст розглядають як одиницю, що задовольняє певні очікування комуніката). К. Брікнер диференціював системно-орієнтоване вивчення тексту (спрямоване на аналіз мовної системи) та комунікативно-орієнтоване (текст кваліфікують як комплексну мовленнєву дію). Концепція [Ю. Лотмана](#), для якої ключовою є кореляція понять «текст» і «мова», детермінує 2 напрями вивчення тексту. Перший полягає у тлумаченні мови як первин. сутності, що опредмечується в тексті, тобто «текст породжує мову». Другий напрям інтегрує лінгвіст. і літературозн. аспекти і ґрунтується на розумінні тексту як відмежованого, замкнутого в собі скінченного утворення. Т. Ніколаєва визначила заг. (вивчення змістових компонентів у широкому комунікат. контексті) і звужений (спрямов. на вияв глибин. змісту окремого тексту) напрями Л. т. Оновлення парадигм наук. пізнання зумовлює корегування змісту й інтенсивності дослідж. у сформованих напрямках та виокремлення новіт. напрямів Л. т. Знаковою щодо цього є класифікація О. Селіванової, котра виокремила структурно-граматич. напрям (вивчення структури та синтаксису зв'язного тексту, текстових зв'язків, формал. показників зв'язності тексту, референції, членування тексту на надфразні єдності та абзаци тощо; Я. Петефі, Х. Ізенберг, І. Севбо, В. Дресслер, З. Шмідт, Т. ван Дейк, Ц. Тодоров, О. Москальська, Т. Ніколаєва, О. Падучева, в Україні – М. Плющ, В. Мельничайко, А. Загнітко та ін.); текстової семантики (розв'язання проблем глобал. семантич. зв'язності, семантич. еквівалентності як основи об'єднання речень у зв'язний текст, смислової структури тексту, його змістових категорій тощо; пізніші праці Т. ван Дейка, В. Дресслера, Р. Богранда, С. Гіндіна, О. Падучевої, І. Арнольд, доробки укр. дослідників С. Єрмоленко, Л. Мацько, А. Мойсієнка, Г. Сюти та ін.); комунікативно-прагматичний (осмислення тексту як засобу комунікації, як особливої комунікат. одиниці, що містить стратегічну програму адресанта, яку сприймає й інтерпретує адресат; Т. ван Дейк, В. Ізер, Р. Богранд, Н. Арутюнова, Г. Золотова, Н. Фатєєва, Н. Болотнова, в Україні – [І. Колегаєва](#), [Г. Почепцов](#), Ф. Бацевич, А. Мойсієнко, Т. Радзієвська, О. Селіванова та ін.); семіотичний (з'ясування співвідношення тексту й семіосфери, параметрів рекурсив. і прокурсив. зв'язків тексту з ін. текстами та продуктами культури в аспекті категорій

референційності, модальності, інтертекстуальності та інтерсеміотичності; Ю. Крістева, Р. Барт, Ю. Лотман, В. Чернявська, в Україні – Г. Почепцов, Г. Сюта та ін.); когнітивний (аналіз семантики тексту як ментал. репрезентації світу; Т. ван Дейк, Ч. Філмор, Ж. Фоконьє, О. Кубрякова, Ю. Степанов, в Україні – [О. Воробйова](#), О. Селіванова та ін.); прикладний (інтеграція лінгвістики тексту з комп'ютер. мовозн. галуззю; Р. Шенк, Г. Скрегг, В. Ленерт, Х. Олкер, в Україні – О. Горошко, [Л. Компанцева](#) та ін.). У сучас. Л. т. розвиваються всі окреслені напрями. В укр. мовознавстві переважає вивчення тексту у зв'язку з практ. завданнями правил. організації зв'язного мовлення та розкриття семантики тексту, насамперед художнього, на основі аналізу його складників.

Рекомендована література

1. Селиванова Е. А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации. К., 2002;
2. Филиппов К. А. Лингвистика текста. С.-Петербург, 2003;
3. Валгина Н. С. Теория текста. Москва, 2003;
4. Мойсієнко А. К. Мова як світ світів. Поетика текстових структур. Умань, 2008;
5. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту: Навч. посіб. К., 2008.

Бібліографічний опис:

Лінгвістика тексту / Л. В. Кравець // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2016. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-55503>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).